

Diskursusepartiklid isuri keele Soikkola murdes

ELENA MARKUS

Artiklis antakse ülevaade diskursusepartiklitest, mida kasutavad isuri keele kõnelejad XXI sajandil. Partiklid üldiselt, eriti aga diskursusepartiklid, ei ole traditsioonilise keelekirjelduse keskne osa, seega ei ole üllatav, et grammatikates seesuguste perifeersete üksuste kohta enamasti infot napib. Isuri keele partiklite kohta puuduvad andmed pea täielikult.

Klara Majtinskaja (1982) esitab oma soome-ugri keelte kaassõnade, sidesõnade ja partiklite teemalises monograafias kümme isuri keele partiklit, millest vaid neljal on diskursusfunktsioon: *Gā(n)*, *Gā̃(n)*, *Gi(n)* ja *kki(n)*. Mõni neist on selgelt teiste foneetiline variant, mis kahandab Majtinskaja nimetatud diskursusepartiklite arvu kaheni (minu andmetes vastavalt *-ki* ja *-kaal/-kää*). Mõlemaid on nimetatud emfaatilisteks (Majtinskaja 1982: 120).

Läänemeresoome keelte hulgas on isuri keelt silmatorkavalt vähe uuritud. Puudub isuri keele sünkrooniline grammatika. Enim viidatud allikad isuri keele kohta on Volmari Porkka (1885) murdekirjeldus, Väinö Junuse (1936) kooligrammatika ning Arvo Laanesti (1986, 1966b, 1978) keeleajaloo ja murdeuurimused. Nimetatud keelekirjeldused, nagu ka viimastel aastatel avaldatud isuri keelt puudutavad teadusartiklid (nt Saar 2014, 2017; Kuznecova 2009) keskenduvad keele foneetilistele ja morfoloogilistele joontele. Süntaksi kohta on infot väga vähe ning diskursust või pragmaatikat käsitlevad uurimused puuduvad sootuks.

Artikli eesmärk on astuda esimene samm selle lünga täitmisel, võttes vaatluse alla viimaste isuri keele kõnelejate kasutatavad diskursusepartiklid. Artikkel keskendub järgmistele küsimustele:

- 1) Millised diskursusepartiklid esinevad XXI sajandil salvestatud spontaanse isuri keele näidetes?
- 2) Mil määral mõjutavad keelekontaktid diskursusepartiklite kasutust isuri keeles?
- 3) Kuidas jaotuvad partiklid kasutussageduse alusel?
- 4) Kas esineb seoseid esinemissageduse ja konkreetsete kõnelejate vahel?
- 5) Mis on eri partiklite põhilised morfosüntaktilised jooned?

Diskursusepartiklite tähendus ja nende funktsioonide ulatus on iga selleteemalise uurimistöö keerukaim osa. Isuri keeles on ülesanne veelgi raskem, kuna uurimus saab toetuda vaid korpusandmetele ja puudub võimalus kontrollida näiteks partiklite vastastikust asendatavust või võimalikke kitsendusi kõnelejatelt uusi keelenäiteid kogudes. Siinse ülevaate eesmärk ei ole esitada iga partikli kõigi võimalike funk-

sioonide täielikku kirjeldust. Artiklis tuuakse näiteid partiklite tüüpilisest kasutusest, mis võiks anda esialgse ettekujutuse nende funktsioonidest.

Küsimusele, mida peaks pidama diskursusepartiklik ja mida mitte, ei ole ühest vastust. Nagu märgivad Liesbeth Degand jt (2013: 5), on sisuliselt võimatu jõuda ühele meelega, mis on diskursusepartikkel, ja eri autorid nõustuvad põhimõtteliselt vaid selles, et see on häguste piiridega raskesti kirjeldatav kategooria. Kogumiku „Approaches to Discourse Particles” („Lähenedisi diskursusepartiklitele”) sissejuhatavas peatükis kirjutab Kerstin Fischer (2006: 5), et kuna diskursusepartiklite eristamine funktsiooni alusel on keeruline, teevad autorid sageli otsuse mingi vormilise tunnuse alusel.

Ka siinses uurimuses on kasutatud sarnast lähenemist. Kõigepealt on otsitud lühikesi muutumatuid sõnu, mis on lause süntaktilise struktuuriga vaid nõrgalt seotud. Ühe erandiga on need sõnad ühesilbilised. Osa uuritavaist üksustest on kliitid. Välja on jäetud interjektsioonid ja sõnad, mille peamine funktsioon on grammatiliste seoste organiseerimine (rinnastavad ja alistavad sidesõnad, küsipartiklid), kuid osa analüüsitud üksuste mittediskursuslikule kasutusele adverbide, pronoomenite ja sidesõnadena lisanduvad diskursusefunktsioonid. Artiklis on käsitletud vaid neid üksusi, mis andmestikus esinesid, ning on võimalik, et keeles leidub rohkem partikleid.

Esimeses peatükis peatutakse lühidalt isuri keele praegusel olukorral, antakse ülevaade olemasolevatest tekstikogudest ja kirjeldatakse uurimuse alusandmeid. Teises peatükis kirjeldatakse partikleid, millel on vasted läänemeresoome sugulaskeeltes. Kolmandas peatükis vaadeldakse vene keelest laenatud partikleid. Neljas peatükk keskendub partiklite esinemissagedusele tekstides ja nende jaotusele kõnelejate vahel.

1. Isuri keel, olemasolevad korpused ja uurimuse andmestik

Isuri keelt kõneldakse nn Lääne-Ingerimaal (administratiivselt Venemaa Leningradi oblasti Kingissepa rajoon). Isuri keel on välja suremas. On vaid käputäis kõnelejaid (mitte üle 20), kes esindavad kaht murdeala: Soikkola ja Alam-Luuga. Hevaha ja Oredeži murded on juba välja surnud. Kõik elavad kõnelejad valdavad vabalt vene keelt. Kõnelejad on peamiselt 80-ndates eluaastates ega saa tegutseda keelejuhtidena terviseprobleemide tõttu. Seetõttu on ainus viis uurida isuri keele partikleid kogutud tekstide läbivaatamine.

Avaldatud isurikeelsete tekstide hulk on väga piiratud. Peale viie jutustuse, mis on avaldatud Porkka (1885) grammatikakirjelduses¹, on olemas kolm Antti Sovijärvi (1944) avaldatud juttu, Paul Ariste aastatel 1958–1959 jäädvustatud Soikkola ja Oredeži tekstid (Ariste 1960), mõni Laanesti 1956. aastal kogutud Hevaha tekst (Laanest 1958), lühike Soikkola tekst (Laanest 1966c) ja Laanesti aastail 1959–1963 jäädvus-

¹ Ühele jutustusele on lisanud morfoloogilised glossid, tõlke ja kommentaarid Rožanskij ja Markus 2012.

tatud tekstid kõigis neljas isuri murdes (Laanest 1966a).² Ükski kogudest ei ole kättesaadav digitaalsel kujul. Kogud sisaldavad isuri keele murdeid eri proportsioonides ja kõnelejate arv iga murde kohta on väga piiratud. Soikkola murde kõnelejaid on Laanesti (1966a) ja Ariste (1960) materjalis kummaski vaid üks.³

Siinse uurimuse aluseks võtsin ainult omaenda välitööde käigus kogutud avaldamata isuri tekstid, mis esindavad üht murret (Soikkola), homogeenset ajavahemikku (salvestatud aastatel 2006–2013) ja märkimisväärset hulka kõnelejaid. Oluline eelis nende andmete kasutamisel avaldatud tekstikogudega võrreldes on ka see, et on olemas kõigi tekstide audio-, mõnel juhul ka videosalvestused. Diskursuseuuringu jaoks on see hädavajalik, sest intonatsioon, pausid ja isegi žestid võivad olla konkreetse partikli tähenduse mõistmiseks otsustava tähtsusega.

Uurimuses kasutatud tekstide korpus on salvestatud peamiselt projekti „Documentation of Ingrian: collecting and analyzing fieldwork data and digitizing legacy materials” („Isuri keele dokumenteerimine: välitööandmete kogumine ja analüüsimine ja varasemate materjalide digitaliseerimine”) raames.⁴ Lisaks kasutasin tekste oma varasematelt välitöödelt alates aastast 2006. Kasutatud on umbes nelja tunni jagu salvestusi, mis sisaldavad 48 teksti 23 isuri keele Soikkola murde kõnelejalt. Tekstide hulgas on neli dialoogi kogupikkusega 40 minutit.

Tabelis 1 on esitatud salvestatud tekstide arv iga kõneleja kohta, kõneleja sünniaasta ja salvestuse aasta. Dialoogid on esitatud mõlema osalenud kõneleja real.

Tabel 1. Kõnelejate andmed ja salvestatud tekstide arv.

Kõneleja kood	Kõneleja sünniaasta	Salvestatud tekstide arv	Salvestuste tegemise aastad	Kõneleja kood	Kõneleja sünniaasta	Salvestatud tekstide arv	Salvestuste tegemise aastad
AG	1936	3	2011	MM	1920	3	2006, 2007
AI	1926	7	2006, 2009, 2011, 2012	OM	1931	5	2011, 2012, 2013
AS	1926	1	2007	OP	1927	1	2011
ED	1932	1	2007	PE1	1925	2	2007, 2008
EI	1929	2	2011	PE2	1927	2	2007, 2008
EM	1930	1	2011	RI	1930	1	2008
EN	1932	6	2008, 2010, 2011, 2012	RP	1927	1	2011
EV	1927	1	2010	ST	1924	2	2011
GI	1936	3	2011, 2012	ZD	1936	3	2011
KV	1939	1	2011	VF	1935	1	2007
LK	1949	2	2007, 2011	VV	1937	2	2011
MB	1928	1	2008				

² Lisaks avaldati mitmeid kooliõpikuid isuri keeles 1930. aastatel, kui üritati luua standardiseeritud isuri kirjakeelt. Nendel tekstidel ei ole selget murdelist kuuluvust ja neid peaks käsitlema emakeelsetelt kõnelejatelt kogutud tekstidest eraldi.

³ Lisaks on salvestatud kaks laulu ja mõni lause veel kolmelt kõnelejalt.

⁴ Aastatel 2011–2013 kestnud projekti vastutav täitja oli Fedor Rozhanskiy, projekti kirjelduse ja tulemuste kohta vt täpsemalt Rozhanskiy, Markus 2019.

2. Läänemeresoome päritolu partiklid isuri tekstides

Selles peatükis on vaatluse all üheksa üksust, millel on vasted teistes läänemeresoome keeltes: *-ha/-hä*, *-ki*, *-kaal/-kää*, *nigu*, *nii*, *no* ~ *nu*, *-pa*, *še*, *šiiž*. Osa neist on kliitikud, osa iseseisvad sõnad. Lisaks kasutusele diskursusepartiklitena on mõnel neist ka teisi funktsioone, mis on samuti lühidalt välja toodud. Üksused on esitatud tähestiku järjekorras.

2.1. *-ha/-hä*

Andmestikus esineb kliitik *-ha/-hä* väga harva, vaid kolmel juhul. Selle soome vasteks on *-han/-hän*, mida on kirjanduses nimetatud kindlalt teada oleva informatsiooni markeriks (Karttunen 1975; Liefländer-Koistinen 1989; Palomäki 2009; Hakulinen jt 2004: 797). Soome keeles ja tõenäoliselt ka isuri keeles kasutatakse seda partiklit ka küsimustes. Näites 1 on kliitiku *-ha* funktsioon väga sarnane vene partikliga *že* avatud küsimustes (vt 3.3).

- (1) *šiid mei-dä laš-tii kottii što kuin=ha šao-daa*
 siis 1PL-PART lask-IPS.PST kodu.ILL sest kuidas=PTCL ütle-IPS.PRS
pere vojennogo ši-dä ihmiiš-tä šodilaiš-t
 pere [vene]sõduri see-PART inimene-PART sõdur-PART
 'Siis lasti meid koju, sest, kuidas seda öelda, [me olime] sõjaväeinimese, sõduri, pere.'

2.2. *-ki* ja *-kaal/-kää*

Käsitlen partikleid *-ki* ja *-kaal/-kää* ühes peatükis, sest need paistavad täitvat samu funktsioone. *-ki* ja *-kaal/-kää* on polaarsustundlikud üksused: esimene neist esineb positiivse, teine negatiivse polaarsusega lausetes.

Nii *-ki* kui ka *-kaal/-kää* on kliitikud; nad ei ole prosoodiliselt iseseisvad ja sõltuvad fonoloogiliselt peasõnast. Minu andmestiku järgi võib *-ki* ja *-kaal/-kää* peasõnaks olla verb, substantiiv, pronoomen, adjektiiv, adverb või numeraal. Kõige sagedasemad peasõnad on verbid ja pronoomenid.

Partiklite fonoloogiline sõltuvus avaldub kahel moel. Esiteks hääldatakse kliitiku sõnaalgulist konsonanti vokaalide vahel (pool)helilisena, teiste konsonantide järel aga helituna, vrd *anno-i-n=gi* 'and-PST-1SG=PTCL' vs. *kä-i-väd=ki* 'mine-PST-3PL=PTCL'. Teiseks rakendub kliitikutele *-kaal/-kää* vokaalharmoonia: *-kaa* variant liitub tagavokaalsele peasõnale ja *-kää* esivokaalsele, vrd *katso=gaa* 'vaata.CONN=PTCL' vs. *lää-dä=gää* 'rääki-INF=PTCL'. Kliitik *-ki* liitub nii taga- kui ka eesvokaalsele sõnale.

Partiklid *-ki* ja *-kaal/-kää* on multifunktsionaalsed (mitte ainult isuri keeles, vaid ka teistes läänemeresoome keeltes; vt eesti ja soome vastete kohta Metslang 2002). Minu esialgne analüüs näitab, et isuri keeles täidavad nad nii fookuspartikli kui ka modaalpartikli rolli.

Ekkehard Königi (1991a) analüüs näitas, et fookuspartiklite keskne funktsioon on seostada väide antud kontekstis tuntud eeldustega. Olulisim eristus on täienda-

vate ehk aditiivsete ja piiravate partiklite vahel, mis väljendavad vastavalt seda, kas kõneleja lisab alternatiivseid võimalusi kuulaja eeldustele või välistab need. Isuri *-ki* ja *-kaal/-kää* võivad toimida aditiivsete partiklitena, kui nad lisavad mingi alternatiivi kui võimaliku väärtuse nende mõjuulatuses olevale väitele (nagu inglise keele *also* ja *too*). Näites 2 lisab kõneleja alternatiivi (oma endiste võõrustajate lapsed) inimeste loetelule, kes on tõenäoliselt surnud peale seda, kui ta nendega viimati kohtus.

- (2) *emänain kool-i iżändä tože kool-i tüttöi jä-i*
 perenaine süre-PST.3SG peremees ka süre-PST.3SG tütar jää-PST.3SG
taittaa neğd=ki o-vad kaig kool-leed
 tõenäoliselt need=PTCL ole-3PL kõik sure-PPA.PL

'Perenaine suri, peremees ka suri. Tütar jäi. Tõenäoliselt on need ka kõik surnud.'

Kui eeldatud alternatiivid on järjestatud kindlal skaalal ja partiklil on võimalus väide seostada skaalal kõrgemal või madalamal paikneva alternatiiviga, nimetatakse vastavat funktsiooni skalaarseks aditiiviks (König 1991a: 37–42). Näitele 3 eelnevas vestluses kurdab kõneleja sääskede suure arvukuse üle ja kirjeldab juhtumit, kus ta töötas õhtul aias. Seejärel viitab ta oma õhetavatele jalgadele kui sääsehammustuste ekstreemsele avaldumisele.

- (3) *miä ku tul-i-n šeğld miu-l jala-d=gi kaig pallo-i-d*
 1SG kui tule-PST-1SG sealt 1SG-ADE jalg-PL=PTCL kõik põle-PST-3PL

'Kui ma sealt tulin, jaladki kõik põlesid.'

Nii *-ki* kui ka *-kaal/-kää* abil saab küsivatest pronomeenitest ja adverbidest moodustada indefiniitseid pronomeneid ja adverbe. See aditiivsete partiklite funktsioonide laienemine on keeltes küllaltki tavaline (Haspelmath 1997; Forker 2016). Nagu mujalgi, esineb isuri keeles *-ki* positiivsetes lausetes ja moodustab mittespetsiifilisi indefiniitseid üksusi (näide 4). *-kaal/-kää* esineb negatiivse polaarsusega lausetes ja moodustab negatiivseid pronomeneid/adverbe (*kelle* kes.ALL 'kellele' > *kelle=gää* kes.ALL=NEG 'mitte kellelegi', *kuš* 'kus' > *kuš=kaa* 'mitte kuskil'). See *-kaal/-kää* funktsioon on andmestikus kõige sagedasem, samal ajal kui *-ki* puhul on see küllaltki marginaalne (vrd kahe partikli diskursusfunktsioonide jaotust/osatähtsust tabelis 2; indefiniitsed üksused pole loetud diskursusfunktsioonide hulka).

- (4) *od-i-mma korja-ži-mma korja-ži-mma marjaa ken mihe=gi pan-i*
 võt-PST-1PL korja-PST-1PL korja-PST-1PL mari.PART kes mis.ILL=PTCL pane-PST.3SG
 'Võtsime, korjasime marju. Kes kuhu pani.'

Veel üks *-ki* funktsioon isuri näidetes on emfaatiline identiteedi kinnitamine (ingl *emphatic assertion of identity*). Seda fookuspartiklite funktsiooni kirjeldas esimesena König (1991b) saksa keele partiklidel *ausgerechnet*, *eben*, *genau* ja *gerade*. Diana Forker (2015: 493–494) täpsustab, et see funktsioon sisaldab eeldust, et olukorda, isikut või kohta, mille identiteeti kinnitatakse, on eelnevalt vestluses nimetatud. Seda funktsiooni on leitud ka avaari keele partiklil *-go* (Forker 2015) ja mitmetel ühist

päritolu partiklidel Volga piirkonna keeltes (mari, udmurdi, tatari, tšuvaši ja baškiiri keeltes, vt Zakirova 2019). Näites 5 selgitab kõneleja, et talle märgiti passi Vene koda-kondsus, täpselt nagu tema ema oli palunud teha.

- (5) *i mama šao-i ku mää-d pašši-a otta-maa*
 ja ema ütles-PST.3SG kui mine-2SG pass-PART võt-SPN
oda tämä i laa šiñnu-a pan-naa venäläižee-kš
 võt.IMP.2SG see ja las 2SG-PART pane-IPS.PRS venelane-TRSL
vot niin niin i pan-ttii=gi miu-lle
 PTCL nii nii ja pane-IPS.PST=PTCL 1SG-ALL
 'Ja ema ütles: „Kui lähed passi võtma, võta see ja lase ennast panna venelaseks. Vot nii ja pandigi mulle.'

Teise suure grupi moodustavad *-ki* ja *-kaal/-kää* kasutused modaalpartiklite funktsioonis. Üldistatult edastavad modaalpartiklid infot teadmiste ja ootuste jaotuse kohta kõneleja ja kuulaja vahel (vt Forker 2020).⁵ See funktsioon on isuri keele näidetes hästi esindatud, suhteliselt heterogeenne ja vajab täiendavat uurimist. On oluline märkida, et kõigis *-ki* ja *-kaal/-kää* esinemisjuhtudes liitub partikkel verbile, mitte ühelegi teisele sõnaliigile. Näites 6 kirjeldab kõneleja, kuidas teda karistati, kui ema tabas ta kanadelt mune korjamas. Partikkel näib esitavat lausungit eelneva konteksti loogilise jätkuna, mitte kuulaja ootustega vastuolus olevana. Seda tähendust kinnitab samas lauses kasutatud venekeelne *kanešna* 'muidugi'.

- (6) *no i illaa-št šiž kanešna miu-lle anne-ttii=gi hüväšt*
 PTCL ja õhtu-ELAT siis [vene]muidugi 1SG-ALL and-IPS.PST=PTCL hästi
 'No ja õhtul siis muidugi anti mulle hästi.'

2.3. *nigu*

nigu võib toimida nii diskursusepartikli kui ka võrdleva sidesõnana 'nagu, justkui'. Minu materjalis on *nigu* kasutus oluliselt sagedasem diskursusfunktsioonis kui leksikaalsena (vt tabelit 2 peatükis 4). *nigu* leksikaalset kasutust illustreerib näide 7:

- (7) *kuin vägi noiššoo koolo-maa nigu karppäiš-t*
 kuidas rahvas hakka.3SG sure-SPN nagu kärbes-PL
 'Kuidas rahvas hakkab surema nagu kärbsed.'

Diskursusepartiklina esineb *nigu* koos mis tahes sõnaliigiga: korpuses on kombinatsioon substantiivi, pronoomeni, verbi, numeraali, adverbi ja adjektiiviga, see võib eelneka kõrvalausele (nagu näites 8). Tavaliselt eelneb *nigu* sõnale, mille sisu ta täiendab, kuid leidub ka postpositsioonilist kasutust (nagu näites 9).

⁵ Vaata ka Hennoste (2000: 1805) definitsiooni: „Modaalpartiklid osutavad kõneleja arvamust või käsitust kõnealuse olukorra tõenäosuse, kindluse või vältimatuse kohta, s.t põhiosa neist esindab loogikaterminite epistēmilist modaalsust.”

- (8) *polttaa-d kaig nigu štob miitää ei näh-täiž*
 põleta-3PL kõik PTCL nii.et mis.NEG.PART NEG.3SG näge-IPS.COND
midä šgeļ ol-i teh-tü
 mis.PART seal ole-PST.3SG tege-PPP

'Nad põletasid kõik maha nagu, nii et ei oleks midagi näha, mis seal oli tehtud.'

- (9) *močkooma-d kängü-d nigu oll-ii-d*
 selline-PL muhk-PL PTCL ole-PST-3PL

'Olid sellised nagu puhmad.'

Kõige tüüpilisem on *nigu* leevendusfunktsioon. Penelope Brown ja Stephen Levinson (1987: 145) defineerivad leevendajat (ingl *hedge*) kui partiklit, sõna või fraasi, mis muudab predikaadi või substantiivifraasi liikmelisuse astet hulgas: see ütleb selle liikmelisuse kohta, et see on osaline või tõene ainult teatud aspektides või et see on rohkem tõene ja täielik, kui võiks oodata. Leevendades teatud sõna või fraasi, näitab kõneleja, et ta ei ole kindel, kuidas midagi seletada, ja püüab leida õiget sõna (vrd näiteid 9 ja 10). See isuri *nigu* funktsioon langeb kokku inglise keele fraasidega *kind of*, *sort of* ja vene keele partikliga *tipa* 'teatud määral, -võitu, -kas', mille leevendavat funktsiooni on kirjeldanud Alena Kolyaseva ja Kristin Davidse (2018; Kolyaseva 2021). Funktsionaalne samaväärsus partikliga *tipa* tuleb kõige paremini esile lausetes, kus kõneleja kordab isuri partiklit vene keeles (näide 11).

- (10) *no enštää hää ol-i nigu hüvä-ž meęlee-ž*
 PTCL esialgu 3SG ole-PST.3SG PTCL hea-INE meel-INE
što miä ša-i-n muna-d iššuttaa
 et 1SG saa-PST-1SG kartul-PL istuta-INF

'No esialgu oli tal nagu hea meel, et ma sain kartulid maha pandud.'

- (11) *kaššikkain kaššikkain mokkooma nigu tipa noõra*
 roohein roohein selline PTCL [vene]PTCL nõör

'Roohein, see on selline nagu nõör.'

Üsna sageli lõppeb kõneleja ebakindlus, kuidas midagi väljendada, koodivahetusega vene keelde. Koodivahetusele eelneb sageli *nigu* (nagu näites 12).

- (12) *möö kaig noiž-i-mma häne-n kera nigu pazdarovalis'*
 1PL kõik tõus-PST-1PL 3SG-GEN koos PTCL [vene]tervitasime
häne-n kera hüvä-n päivä-n häne-lle anno-i-mma
 3SG-GEN koos hea-GEN päev-GEN 3SG-ALL and-PST-1PL

'Me kõik tõusime temaga koos püsti; nagu tervitasime teda, soovisime talle head päeva.'

2.4. *nii*

Minu andmestikus esineb *nii* sidesõna, adverbilise ja diskursusepartiklina. Mitte-diskursuslike kasutuste hulgas on sidesõnaline sagedasem kui adverbiline. *nii* alustab kõrvallauset ja esineb kas lihtsa rinnastava sidesõnana (sarnaselt sidesõnaga *ja*) või eelneb järgnevale kõrvallausele. Adverbina on *nii* variant sõnast *niin* 'nii, niiviisi',

mis on oluliselt suurema esinemissagedusega. Adverb *nii* võib täiendada nii verbi-fraasi kui ka adjektiivifraasi intensiivsussõnana (*nii kovašt šuur laina* 'nii väga suur laine').

Diskursusepartiklina kannab *nii* mitut erinevat tähendust sõltuvalt sellest, kas see esineb dialoogis või narratiivis. Dialoogis kinnitab *nii* teise kõneleja öeldut ('jah, olen nõus'). Sageli kordab kõneleja kaasvestleja öeldud sõnu ja seejärel lisab *nii*. Teine *nii* funktsioon dialoogis on õhutada kaasvestlejat juttu jätkama ('ma kuulan, räägi edasi'). Dialoogis võib *nii* esineda iseseisva lausungina.

Narratiivis esineb *nii* osalause lõpus, kui kõneleja on lõpetanud mingil teemal rääkimise ja asub uue teema juurde või on teemast kõrvale kaldunud ja pöördub selle juurde tagasi (nagu näites 13):

- (13) *no männä voo-n miä kä-i-n täž üksindää koi-n loon*
 PTCL möödunud aasta-ESS 1SG käi-PST-1SG seal üksinda maja-GEN lähedal
obogaa-ž täž metsää-ž koi-n takkaan on täž miu-l metsä nii
 seen-INE seal mets-INE maja-GEN taga ole.3SG seal 1SG-ADE mets PTCL
üksindää män-i-n
 üksinda mine-PST-1SG
 'Möödunud aastal ma käisin seal üksinda maja lähedal metsas seenel. Maja taga on seal mul mets, on ju. Läksin üksinda.'

Isuri keele *nii* kasutusviisid diskursusepartiklina dialoogides kõnelema õhutajana ja narratiivides lõpetatud teema markerina näivad kattuvat eesti keele *nii* kasutusega, nagu neid kirjeldavad Hennoste (2000: 1779, 1799–1800) ja Leelo Keevallik (2010).

2.5. *no* ja *nu*

Partiklid *no* ja *nu* on minu andmestikus väga sagedased. Analüüsin neid koos, sest nad on tihti sünonüümsed. Neid kaht partiklit võib sama kõneleja kasutada sarnastes kontekstides ja nad on ka foneetiliselt lähedased, seetõttu ei ole neid kiires kõnes alati võimalik eristada. Variant *nu* on nähtavasti hiljuti vene keelest laenatud, *no* aga esineb ka eesti ja soome keeles (Keevallik 2016, 2018; Sorjonen, Vepsäläinen 2016; Vepsäläinen 2019; Hennoste 2000: 1802).

nu esineb andmestikus ainult diskursusepartiklina. *no* on diskursusepartikkel, kuid lisaks on olemas ka homonüümne vene keelest laenatud sidesõna *no* 'aga' (pisut enam kui neljandikus näidetest liigitub *no* sidesõnaks).

Need partiklid on multifunktsionaalsed ja nende kogu kasutusulatuse kirjeldamiseks on vaja täiendavaid uurimusi. *no* ja *nu* funktsioonid on seotud nende asukohaga lauses. Lausealgulised ja lause keskel paiknevad partiklid on erineva funktsiooniga (lause lõpus asuvaid partikleid ei leidunud). Lausealgulised *no* ja *nu* tähistavad tavaliselt erinevaid üleminekuid (detailset vene keele *nu* üleminekutüüpide liigitust vt Kuosmanen, Multisilta 1999), näiteks narratiivis episoodi lõpetamisel:

- (14) *no hüvä no vot tak niin aššia-d*
 PTCL hästi PTCL PTCL [vene]nii nii asi-PL
 'No hästi, no vot, niisugused asjad.'

Lause keskel esinevad *no* ja *nu* sageli siis, kui kõneleja otsib sobivat sõna (nagu näites 15) või soovides täpsustada äsja öeldut (näites 16).

- (15) *i miä hän-dä veel toiže-n kerra-n toru-i-n*
 ja 1SG 3SG-PART veel teine-GEN kord-GEN tõrele-PST-1SG
što ei šaa kaigi-lle niin teh-hä
 et NEG.3SG saa.CONN kõik-ALL nii tege-INF
piittää toiže-n kerra-n teh-hä nu ku piittää
 pida-INF teine-GEN kord-GEN tege-INF PRCL kui pida-INF
 'Ja ma tõrelesin temaga veel teine kord, et ei saa kõigile nii teha, peab tegema teine kord nii, nagu peab.'
- (16) *peräst jo mõõ emä-n kera šinne kä-i-mmä šihe*
 pärast juba 1PL ema-GEN koos sinna mine-PST-1PL see.ILL
kottii nu kuž mõõ el-i-mmä vaderaa-ž ol-i-mma
 maja.ILL PTCL kus 1PL ela-PST-1PL korter-INE ole-PST-1PL
 'Pärast juba läksime emaga sinna majja, no kus me elasime, korteris olime.'

On ilmne, et partiklite *no* ja *nu* analüüsimisel tuleb arvesse võtta prosoodilisi tunnuseid, kuna neid saab häälendada erineva intonatsioonikontuuriga (ühtlane või tõusev), mis tõenäoliselt korreleerub konkreetsete funktsioonidega.

2.6. -pa

Kliitikul *-pa* on mitmeid foneetilisi variante. Esimene konsonant võib olla heliline *b* või *v* või helitu *p* (minu andmestikus *p*-ga näiteid ei ole, kuid vt neid Nirvi 1971: 369); vokaal võib olla taga- või eesvokaal või kiires kõnes hoopis puududa (seega *pa ~ pä ~ ba ~ bä ~ va ~ vä ~ p ~ b ~ v*).

-pa on eranditult diskursusepartikkel. Seda esineb isuri tekstides suhteliselt harva ja olemasolevate näidete põhjal on selle funktsioone keeruline määratleda. Sarnase soome keele partikli kohta on väidetud, et see rõhutab kontrasti (Hakulinen jt 2004: 799), ja see tundub paika pidavat ka mõnes isuri keele näites:

- (17) *mõõ kä-i-mmä ain šinne miä e-n käi-nd=ba*
 1PL käi-PST-1PL alati seal 1SG NEG-1SG käi-PPA.SG=PTCL
n'uššaa ja man'a ja dun'a kä-i-väd šinne
 Njuša ja Manja ja Dunja käi-PST-3PL seal
 'Me käisime seal kogu aeg. No mina ei käinud, Njuša ja Manja ja Dunja käisid seal.'

2.7. še

Nagu teisteski läänemeresoome keeltes, on ka isuri *še* esmajoones demonstratiiv-pronoomen tähendusega 'see, too'. Mitmes läänemeresoome keeles on aga täheldatud demonstratiivide funktsioonide laienemist definiitsuse markeerimise suunas (Laury 1997; Pajusalu 1997; Juvonen 2000; Agranat 2015; Yurayong 2020). Nii näib see olevat ka isuri keeles, nagu võib näha näites 18, kus isikut, kellele viidatakse, oli vestluses juba varem mainitud.

- (18) *piitää šaa-vva katso-a ei-k še tidovaa on koi-ž*
 pida.INF saa-INF vaata-INF NEG.3SG-QUE PTCL Tiit.PART ole.3SG kodu-INE
 'Peab vaatama [= kontrollima], kas Tiit on kodus.'

Lisaks kasutatakse *še*-d mõnikord täitesõna või kahtlusmarkerina, kui kõneleja ei suuda kohe õiget sõna leida:

- (19) *möö häne-n kera ühe-l še emänäižee-l ol-i-mma*
 1PL 3SG-GEN koos üks-ADE PTCL perenaine-ADE ole-PST-1PL
 'Me olime temaga koos ühe perenaise juures.'

2.8. šiiž

Element *šiiž* ~ *šiž* on väga sage narratiivides. Seda kasutatakse nii adverbi kui ka diskursusepartiklina ja neid kaht tüüpi kasutusi ei ole alati lihtne eristada.

Adverbina tähendab *šiiž* tavaliselt 'siis, pärast' ning tähistab kas ajasuhteid (miski toimub pärast midagi muud) või esitab midagi toimunu põhjusena (nagu näites 20).

- (20) *no miu-l koiti-a ennäa ei ol-d*
 aga 1SG-ADE kodu-PART enam NEG.3SG ole-PPA.SG
kodi ol-i polde-ttu mittää
 kodu ole-PST.3SG põleta-PPP mis.PART.NEG
möö šiiž narvaa-ž
 1PL PTCL narva-INE

'Aga minul kodu enam ei olnud; kodu oli maha põletatud, [ei olnud] midagi. Me siis [läksime elama] Narva.'

Narratiivides on tüüpiline olukord, kus *šiiž* esineb kõigis järjestikustes lausetes ning on ühelt poolt tõlgendatav sündmuste järgnevuse ja nende põhjuse-tagajärje seose leksikaalse tähistajana. Teiselt poolt võib selles aga lihtsalt näha ilma kindla leksikaalse tõlgenduseta teksti siduvat, narratiivi korrastavat keelendit, eriti kui narratiiv kirjeldab minevikus toimunud sündmusi.

Partikli *šiiž* kõige levinum diskursusfunktsioon on tähistada uue teema juurde asumist. Selles funktsioonis esineb *šiiž* lausealgulisena (nagu näites 21, kus kõneleja lõpetab pika jutu oma küla kalapüügitavadest ja hakkab rääkima sellest, kuidas tema ema kala suitsutas).

- (21) *ta kogo vägi täž ain kä-i mere-l ja püüž-i kallaa*
 PTCL kogu rahvas siin alati käi-PST.3SG meri-ADE ja püüd-PST.3SGkala.PART
šiiž miä muišša-n ku jo ol-i-n vähäižen šuure-mb
 PTCL 1SG mäleta-1SG kui juba ole-PST-1SG veidi suur-CPR
ku mamoi kaptitt-i kiukkaa-ž kallaa
 kui ema suitseta-PST.3SG ahi-INE kala.PART

'Kogu rahvas siin alati käis merel ja püüdis kala. Siis ma mäletan, kui juba olin veidi suurem, kui ema suitsetas ahjus kala.'

3. Vene keelest laenatud partiklid

Selles osas vaatlen tänapäeva isuri tekstides leiduvaid vene päritolu partikleid *vot*, *ved*, *že* ja *to*.

3.1. *vot*

Vene keelest laenatud partiklitest on isuri tekstides kõige sagedasem *vot*.⁶ Minu esialgsel hinnangul on selle funktsionaalne spekter isuri keele suhteliselt sarnane vene keele partikli omaga. Leidub rõhulisi ja rõhuta esinemisjuhtusid. Rõhuline *vot* võib täita demonstratiivpartikli rolli (nagu näites 22), kuid sellised näited on andmestikus suhteliselt harvad.

- (22) *mei-l on kaig midä pittäa va*
 1PL-ADE ole.3SG kõik mis.PART pida.INF ainult
ei-oo tervüt-tä vot midä ei-oo
 NEG.3SG-ole.CONN tervis-PART PTCL mis.PART NEG.3SG-ole.CONN
 'Meil on kõik, mis vaja, ainult tervist ei ole. *Vot* mida ei ole.'

Rõhuta *vot* tutvustab enamasti kontrastiivset teemat (näide 23).

- (23) *vot naaštõi meie-n kera vähä kä-i a vot lid'a kä-i*
 PTCL Nastja 1PL-GEN koos vähe käi-PST.3SG aga PTCL Lidja käi-PST.3SG
 'Vot Nastja käis ka natuke koos meiega [kalal], aga *vot* Lidja käis [palju].'

Diskursusepartiklina võib *vot* sarnaselt partiklitega *nu* ja *no* (vt eespool) tähistada üleminekuid (nagu näites 24). Rõhuline *vot* esineb ka iseseisva lausungina ja märgib tavaliselt (alam)teema vahetust (nagu näites 25).

- (24) *joga pere-l ol-i mon-d henkki-ä kaigii-l anne-ttii*
 iga pere-ADE ole-PST.3SG mõni-PART isik-PART kõik-ADE and-IPS.PST
vot jäe-ttii še kala štob oll-iiž igä henge-lle
 PTCL jaga-IPS.PST see kala nii.et ole-CND.3SG iga isik-ALL
 'Igas peres oli palju inimesi. Kõigile anti [kala]. See jagati nii, et oleks igapähele.'
- (25) *a nain häne-l ol-i ono gattšinaa-št šoomelaiš-t*
 ja naine 3SG-ADE ole-PST.3SG ole.3SG Gattšina-ELA soomlane-PL
šəgl ellää-d vot hää šiž män-i šinne
 seal ela-3PL PTCL 3SG PTCL mine-PST.3SG sinna
 'Ja tema naine oli Gattšinast. Seal elavad [ingeri]soomlased. *Vot*. Tema siis läks sinna [elama].'

Partikkel *vot* kombineerub sageli partiklitega *no* ja *nu* ning moodustab kompleksse diskursusemarkeri *no vot ~ nu vot*. See marker esineb tüüpiliselt lausungi lõpus ja käitub pausina enne järgmist lausungit, märkides sageli ka uue alateema alustamist:

⁶ Keevalliku (2008) järgi on *vot* ka üks sagedasemaid partikleid suulises eesti keeles.

- (26) *šēl ol-i kogo iā-n sastava*
 seal ole-PST.3SG kogu iga-GEN [vene]piiripunkt
pagranišnika-d šeiššo-i-d no vot
 valvur-PL seis-PST-3PL PTCL PTCL
nii šēl on mokkooma-d mäe-d
 PTCL seal ole.3SG selline-PL mägi-PL

'Seal oli kogu aeg piiripunkt, valvurid seisis, no vot. [Ja] nii seal on sellised mäed.'

3.2. *ved*

Laenatud diskursusepartikkel *ved* on isuri tekstides suhteliselt sage. Vene keele partikli *ved'* funktsioone on põhjalikult kirjeldatud mitmes publikatsioonis (vt siinses numbris Zubova jt 2022). Partikli *ved'* keskseid funktsioone on näidata, et väide on vaieldamatu, ei anna tõenäoliselt kuulajale põhjust kahtlusteks või vastuväideteks. Samal ajal ei pea väites sisalduv info kuulajale teada olema, seega ei ole jagatud teadmine partikli *ved'* tähenduse kohustuslik osa. Vladimir Panov (2020) analüüsib sellise funktsiooniga partikleid Euroopa keeltes ja teeb ettepaneku võtta kasutusele tüpoloogiline kategooria, mida ta nimetab enimitiiviks (ingl *enimitive*).

Valdav osa partiklit *ved* sisaldavatest näidetest esindavad enimitiivset funktsiooni väitlausetes (nagu näites 27).

- (27) *mōō ved kakš vōot-ta el-i-mmä šakša-n aja-l täž*
 1PL PTCL kaks aasta-PART ela-PST-1PL saksa-GEN aeg-ADE siin
 'Me ju kaks aastat elasime saksa ajal siin.'

Andmestikus on *ved* kahel juhul kasutuses ka *jah-/ei*-küsimustes (näide 28, *ved'*i kasutatakse selles näites kinnituse otsimiseks, vrd Bonno, Kodzasov 1998) ja ühel juhul eriküsilases (näide 29).

- (28) *arva-iš-t ved kaig arva-iš-t*
 aru.saa-PST-2SG PTCL kõik aru.saa-PST-2SG
miä tiije-n što šia arvaa-d
 1SG tead-1SG et 2SG aru.saa-2SG
 'Sa said ju kõigest aru? Said aru, ma tean, et sa saad aru.'
- (29) *i kuin hää ved kaig meie-d veel kažvott-i*
 ja kuidas 3SG PTCL kõik 1PL-ACC veel kasvata-PST.3SG
i kaig veel šōōtt-i
 ja kõik veel sööt-PST.3SG
 'Ja kuidas ta veel kõiki meid kasvatas ja kõiki veel söötis?'

3.3. *že*

Soikkola murde tekstide andmestikus leidub partiklit *že* väidetes, avatud küsimustes ja hüüetes. Viies näites kasutatakse partikli lühenenud varianti ilma vokaalita (*ž*). Lühenenud varianti leidub ainult (kaudsetes) küsimustes; siiski on näidete arv liiga väike, et teha järeldusi partikli vormi ja lausetüübi seose kohta.

Vene keele partiklil *že* on väga suur hulk erinevaid funktsioone (vt Bonno, Kodzasov 1998; McCoy 2003). Isuri keele andmestikus väljendab suurem osa partiklit *že* sisaldavaid väiteid sarnaselt partikliga *ved* enimitiivset funktsiooni, vt näidet 30.

- (30) *kaigelajain že šiivotta veļ ol-i*
 kõikisugu PTCL kari veel ole-PST.3SG
pid-i že mi-l ellää
 pida-PST.3SGPTCL mis-ADE ela-INF
 'Oli ka kõikisuguseid kariloomi. Pidi ju millestki elama.'

Partiklit *že* sisaldavates avatud küsimustes, aga ka kaudsetes küsimustes on kõige sagedasem küsisõna *kuin* 'kuidas', vt näiteid 31 ja 32. Ainukesed kaks hüüde näidet sisaldavad mõlemad vene keelest laenatud väljendit (*nu*) *nado že*, mis väljendab üllatust.

- (31) *miä nüd ku tuumaa-n što ain šao-daa on raškaž*
 1SG nüüd kui mõtle-1SG et alati üttele-IPS.PRS ole.3SG raske
a kuin že mei-l ol-i emä-l üheksän laš-t
 aga kui PTCL 1PL-ADE ole-PST.3SG ema-ade üheksa laps-PART
 'Kui ma nüüd mõtlen, et alati öeldakse, et [elu] on raske, aga kuidas oli meie emal üheksa lapsega?'
- (32) *miä šao-n e-n muišša kuin že on še šana*
 1SG üttele-1SG NEG-1SG mäleta.CONN kuidas PTCL ole.3SG see sõna
 'Ma ütlen, ma ei mäleta, kuidas see sõna on [isuri keeles].'

3.4. -to

Vene keelest laenatud kliitikut *-to* leidub andmestikus ainult vähestes isuri lausetes. Nagu toob välja Svetlana McCoy-Rusanova (2017 viidetega teistele allikatele), on vene keeles selle funktsioon tähistada kontrastiivset teemat alternatiivide kogumis, mis on kontekstis kas implitseeritud või eksplitsiitselt nimetatud. Kõik kliitikut *-to* sisaldavad isuri keele näited esindavad seda funktsiooni (näide 33).

- (33) *miä=to ol-i-n pikkarain veļ*
 1SG=PTCL ole-PST-1SG väike veel
a vot vanhe-mma-d tüdöi-d kaig kä-i-väd tantsu-loi-lle
 aga PTCL vana-CPR-PL tüdruk-PL kõik käi-PST-3PL tants-PL-ALL
 'Mina olin veel väike, aga vanemad tüdrukud kõik käisid tantsupidudel.'

Ülejäänud *to* esinemisjuhud andmestikus on kontrastiivse sidesõnana (vene keeles *a to*, kuid võib isuri keeles olla lihtsalt *to*). Üks kõneleja kasutab partiklit *to* korduvalt vene keele demonstratiivpronoomeni *eto* 'see' vastena (näide 34).

- (34) *no on-k še to aššia*
 PTCL ole.3SG-Q see see asi
 'No kas see sobib?' (sõna-sõnalt „kas see on see asi”)

4. Märkusi esinemissageduste kohta ja üldine arutelu

Tabelis 2 on esitatud kõigi artiklis käsitletud partiklite esinemissagedus tekstides. Kuna mõni neist võib esineda ka adverbi, pronoomeni ja sidesõnana, on tabelis iga partikli kohta märgitud selle diskursusfunktsiooni osatähtsus. Kuna puuduvad selged kriteeriumid partiklite *šiiž*, *še* ja *vot* diskursuslike ja mittediskursuslike kasutuste eristamiseks, siis ei ole nende osatähtsusi arvutatud. Näib siiski, et *šiiž*'i ja *še* põhifunktsioon on leksikaalne ning *vot* on kõige sagedamini kasutusel fookuspartiklina.

Tabel 2. Partiklite esinemissagedused isuri keele Soikkola murde andmestikus.

Partikkel	Kõik esinemised	Diskursusfunktsioonide osatähtsus	Partikkel	Kõik esinemised	Diskursusfunktsioonide osatähtsus
- <i>ha/-hä</i>	3	100%	<i>pa</i>	13	100%
- <i>kaa/-kää</i>	99	35%	<i>še</i> ^b	145	?
- <i>ki</i>	94	88%	<i>šiiž</i>	242	?
<i>nigu</i>	59	82%	<i>vot</i>	404	?
<i>nii</i>	23	43%	<i>ved</i>	77	100%
<i>no</i> ^a	233	72%	<i>že</i>	43	100%
<i>nu</i> ^a	49	100%	- <i>to</i>	14	43%

^a Peale siin toodud juhtude esines vaadeldud andmestikus 11 korral *no vot* ja 38 korral *nu vot*.

^b Arvesse on võetud ainult nominatiivsed vormid.

Nagu võib näha tabelist 2, on läänemeresoome partiklid tänapäeva isuri keeles tavapärasemad kui vene keelest laenatud partiklid. Kolm vene keelest laenatud diskursusepartiklit, mis on isuri andmestikus esindatud märkimisväärse hulga näidete, on *vot*, *ved* ja *že* (ning *vot* on kõige sagedamini kasutusel fookuspartiklina). Selles osas näib isuri keel domineeriva vene keele kontaktimõjude suhtes küllaltki vastupanuvõimeline. Hüpoteetiliselt võib seda seletada isuri ja vene keelekontakti asjaoludega: kuigi nende kahe keele kontaktide ajalugu ulatub XI sajandisse, olid isuri keele kõnelejad kuni 1930. aastateni valdavalt ükskeelsed. Olukord muutus põhjalikult mitme repressioonilaine järel ja eriti pärast Teist maailmasõda, mil inimesed naasid sunniviisiliselt ümberasumiselt Soomest (1943–1944) ja enamikul ei lubatud oma koduküladesse enne 1954. aastat elama asuda. Võimud pärssisid aktiivselt isuri keele kasutamist, mis viis koguni nii kaugele, et vanemad ei julgenud oma lastega isuri keeles kõnelda. Selle tulemusena toimus sisuliselt ühe põlvkonna jooksul massiline üleminek vene keelele.⁷ Seetõttu ei ole isuri keele ajaloos toimunud pikaajalist, järkjärgulist assimileerumist vene keelega ega ole sealt üle võetud palju diskursusepartikleid.

Läänemeresoome päritolu partiklitest kaks esinevad väga harva, nimelt *-pa* ja *-ha/-hä*. Siin võib näha huvitavat seost: suurem osa partikleid *-pa* ja *-ha/-hä* sisaldavatest isuri näidetest saab tõlkida vene keelde partiklite *ved*^p ja *že* abil, vrd *šiiä*

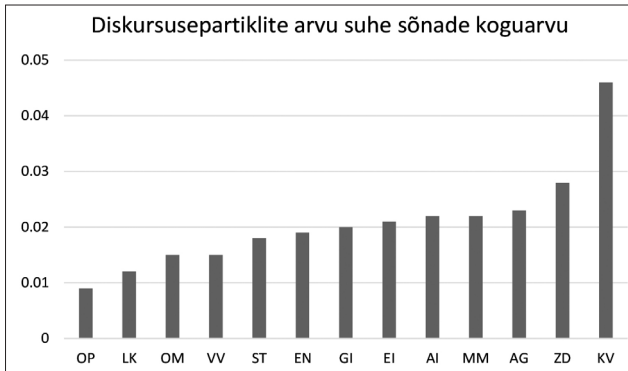
⁷ Ingerimaa sotsiolingvistilise olukorra ja vene-isuri keelekontaktide kohta vaata täpsemalt Haarmann 1984; Kuznetsova jt 2015.

šünniä-vä tiid 'Sa teed pattu' ja selle venekeelset vastet 'Ты же грех совершаешь', samuti näiteid 1 ja 32. Nagu eespool mainitud, kuuluvad *ved* ja *že* kolme vene päritolu partikli hulka, mis on tänapäeva isuri keeles hästi kohandunud, ja tõenäoliselt ei ole see juhus. On selgusetu, kas vene partiklid hakkasid sarnase tähendusega omakeelseid partikleid asendama või hakkasid *-pa* ja *-ha/-hä* kaduma mingi keelesisese muutuse tagajärjel. Igal juhul võivad nende funktsionaalsed sarnasused *ved*'i ja *že*'ga olla üheks põhjuseks, miks viimased keeles nii levinud on. Yaron Matras on arvanud, et diskursusepartikleid ja muid lausungi täiendeid ei laenata mitte seetõttu, et põliskeeles vastavad funktsioonid puuduvad, vaid sünkroonilise varieerumise põhjuseks oma ja laenatud keelendite vahel on „kakskeelsetele inimestele rakenduv kognitiivne surve kasutada situatiivsetel, žestilaadsetel, diskursust reguleerivatel eesmärkidel pragmaatiliselt domineeriva keele vahendeid” (Matras 1998: 321). Oma analüüsis toob Matras näiteks Venemaal kõneldavad saksa mured, mida on dokumenteerinud Kerstin Anders (1993). Ta toob välja, et nende saksa murrete kõnelejate jaoks oli vene keel pragmaatiliselt domineeriv, kuna see oli ümbritseva enamuse keel, milles toimus igapäevane suhtlus väljaspool kitsast sõprade- ja perekonnaringi (Matras 1998: 317). Sõjajärgsel ajal oli täpselt samas olukorras isuri keel, olles vene keele aktiivse surve all kõigis eluvaldkondades, välja arvatud lähisugulaste ja naabrite vahelises suhtluses. Kahtlemata vajab täiendavat uurimist, kas *-pa* ja *-ha/-hä* kasutuse vähenemise ning partiklite *ved*' ja *že* isuri keeles leviku vahel on seos. Kindlasti tasub uurida Laanesti ja Ariste avaldatud varasemaid isuri tekste, et teha kindlaks, kas *-pa* ja *-ha/-hä* ning *ved*'i ja *že* suhe on sarnane või erineb tänapäeva andmestikus leiduvast.

Partiklite esinemine eri kõnelejal on välja toodud tabelis 3. Kuna partiklite *šiiž*, *že* ja *vot* diskursuslikke kasutusi ei olnud võimalik kokku lugeda, ei ole neid tabelisse kaasatud. Kõige parempoolsemas veerus on esitatud iga kõneleja sõnade koguarv.

Tabelist 3 võib näha, et partiklite jaotuses isuri keele kõnelejate vahel ei ole suuri erinevusi. Kui diskursusepartiklite süsteem oleks tänapäeva isuri keeles lagunemas, oleks ootuspärane suur sünkrooniline varieeruvus kõnelejate vahel. Mõni oleks „eesrindlik” keelekasutaja, kelle keelest see sõnaliik juba pea täielikult kadunud on, teised aga „konservatiivid”, kes on algse süsteemi säilitanud. Isuri keeles see nii ei ole. Joonisel 1 on kujutatud kõneleja kasutatud diskursusepartiklite arvu ja sama kõneleja kõigi sõnade arvu suhet (välja on jäetud kõnelejad, kelle salvestustes oli alla 400 sõna). See suhe on küllalt sarnane: enamikul kõnelejaist jääb see vahemikku 0,015 kuni 0,023. Kõige vasakpoolsem on OP, kes osales vaid ühes dialoogis ja kasutas väga vähe partikleid, ning kõige parempoolsem KV, kes vastupidi kasutas väga palju diskursusepartikleid lühikeses tekstis (monoloogis).

Vaadates KV partiklikasutust lähemalt, leiame, et *no* on tema kõnes oluliselt sagedasem kui ükski teine partikkel ja sageduselt järgmine partikkel on *nigu*. Nagu eespool kirjeldatud, saab mõlemat partiklit kasutada leevendavas funktsioonis, kui kõneleja otsib sobivat sõna. *no* on kõige sagedasem partikkel ka OM, EN, GI, MM, AG, VV, ZD ja VF tekstides ning *nigu* kasutavad sageli EN ja AG. Näib, et kõnelejail on leevendussõnade osas isiklikud eelistused, mis mõjutavad diskursusepartiklite üldist jaotust nende kõnes.

Joonis 1. Kõneleja kasutatud diskursusepartiklite arvu suhe sama kõneleja kõigi salvestatud sõnade arvu.

Tabel 3. Diskursusepartiklite hulk kõneleja kohta isuri tekstides.

	<i>-ki</i>	<i>-kaa /-kää</i>	<i>-pa</i>	<i>nii</i>	<i>nigu</i>	<i>no</i>	<i>nu</i>	<i>-ha /-hä</i>	<i>ved</i>	<i>že</i>	<i>-to</i>	Partikleid kokku	Sõnu kokku
OM	22	13	2		6	33	3	1	11	6	1	98	6466
EN	11	8			15	29	8		12	8		91	4683
AI	19	5	4		7	10	8		24	6		83	3707
GI	8		1	6		21	3		6	9		54	2768
LK	4	1	1	1	1	5	10		2	2		27	2230
MM	6	2				19	2	1	7	2		39	1779
ST	4	3	2		3	4	2	1	4	3	1	27	1468
AG					5	6	4		3	1		19	809
EI	1				1	4			4	3	2	15	699
OP	2			1						2		5	581
ZD					1	9	4				1	15	534
VV	2	1				4			1			8	526
KV	2				3	10	2		2		1	20	434
VF					1	5	1			1		8	357
PE1	1	1	1			2						5	291
RP					1	1	2					4	202
MB						1						1	142
EV					2	1						3	119
RI												0	112
PE2	1				1							2	94
EM					1							1	75
ED		1	2	2		2						7	61
AS						1			1			2	48

Mitmed kõnelejad kasutavad nii partiklit *no* kui ka *nu*, kuid ühe erandiga on *no* ülekaalukalt sagedasem. Ainus kõneleja, kellel see jaotus on vastupidine, on LK: tema kasutab partiklit *nu* kaks korda sagedamini kui partiklit *no*. LK (snd 1949) on

pea kõigist teistest kõnelejatest oluliselt noorem ja tõenäoliselt mõjutab vene keel tema kõnet rohkem kui vanemate kõnelejate oma.

Näib, et hoolimata individuaalsetest eelistustest toimib diskursusepartiklite süsteem isuri keeles täielikult ka viimase kõnelejate põlvkonna hulgas.

Kokkuvõte

Artiklis analüüsisin aastatel 2006–2013 salvestatud isuri keele narratiivides ja dialoogides esinevaid diskursusepartikleid. Esitasin iga partikli põhifunktsioone illustreerivaid näiteid ja tõin välja ka samade keeleüksuste mittediskursuslikud kasutused, kui neid leidus. Näitasin, et kõnes esineb nii läänemeresoome päritolu kui ka vene keelest laenatud partikleid, kuid viimaste arv ei ole suur. Laenatud partiklid *ved* ja *že* on funktsioonidelt sarnased omakeelsete partiklitega *-pa* ja *-hal/-hä*, mis esinevad tänapäeva isuri keeles harva.

Ingliskeelsest käsikirjast tõlkinud
PIRET PIROJA

Uurimus valmis Eesti Teadusagentuuri grantide PRG927 ja PRG1290 „Urali keelte diskursuspartiklite grammatika“ toel.

LÜHENDID

1, 2, 3 = 1., 2., 3. isik; **ACC** = akusatiiv; **ADE** = adessiiv; **ALL** = allatiiv; **COND** = konditsionaal; **CONN** = konnegatiiv; **CPR** = komparatiiv; **ELAT** = elatiiv; **ESS** = essiiv; **GEN** = genitiiv; **ILL** = illatiiv; **IMP** = imperatiiv; **INE** = inessiiv; **INF** = infinitiiv; **IPS** = impersonaal; **NEG** = negatiiv; **PART** = partitiiv; **PL** = mitmus; **PRS** = olevik; **PST** = minevik; **PTCL** = partikkel; **PPA** = aktiivi mineviku partitsiip; **PPP** = passiivi mineviku partitsiip; **Q** = küsipartikkel; **SG** = ainsus; **SPN** = supiin; **TRSL** = translatiiv.

KIRJANDUS

- Agranat, Tatiana 2015.** The definite article in Votic: The process of grammaticalisation. – Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics, kd 6, nr 1, lk 41–53. <https://doi.org/10.12697/jeful.2015.6.1.03>
- Anders, Kerstin 1993.** Einflüsse der russischen Sprache bei deutschsprachigen Aussiedlern. Untersuchungen zum Sprachkontakt Deutsch-Russisch. Mit Transkriptionen aus fünf Gesprächen. (Arbeiten zur Mehrsprachigkeit 44.) Hamburg: Germanisches Seminar, Deutsch als Fremdsprache.
- Ariste, Paul 1960.** Isuri keelenäiteid. – Soome-ugri keelte küsimusi. (Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused V.) Toim P. Ariste. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 7–68.
- Bonnot, Christine; Kodzasov, Sandro V. 1998.** Семантическое варьирование дискурсивных слов и его влияние на линейзацию и интонирование (на примере частиц *že* и *ved'*). – Дискурсивные слова русского языка: опыт контекстно-семантического описания. Тоим K. L. Kisileva, D. Paillard. Moskva: Metatekst, lk 382–443. [К. Бонно, С. В. Кодзасов, Семантическое варьирование дискурсивных слов и его влияние на линейзацию и интонирование (на примере частиц *же* и *ведь*). – Дискурсивные слова русского

- языка: ОПЫТ КОНТЕКСТНО-СЕМАНТИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ. Ред. К. Л. Кисилева, Д. Пайар. Москва: Метатекст, с. 382–443.].
- Brown, Penelope; Levinson, Stephen C. 1987.** Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511813085>
- Degand, Liesbeth; Cornillie, Bert; Pietrandrea, Paola 2013.** Modal particles and discourse markers: Two sides of the same coin? Introduction. – Discourse Markers and Modal Particles: Categorization and Description. (Pragmatics & Beyond New Series 234.) Toim L. Degand, B. Cornillie, P. Pietrandrea. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 1–18. <https://doi.org/10.1075/pbns.234.01deg>
- Fischer, Kerstin 2006.** Towards an understanding of the spectrum of approaches to discourse particles: Introduction to the volume. – Approaches to Discourse Particles. Toim K. Fischer. (Studies in Pragmatics 1.) Oxford–Amsterdam: Elsevier, lk 1–20. https://doi.org/10.1163/9780080461588_002
- Forker, Diana 2015.** Towards a semantic map for intensifying particles: Evidence from Avar. – STUF – Language Typology and Universals, kd 68, nr 4, lk 485–513. <https://doi.org/10.1515/stuf-2015-0021>
- Forker, Diana 2016.** Toward a typology for additive markers. – Lingua, kd 180, lk 69–100. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2016.03.008>
- Forker, Diana 2020.** More than just a modal particle: The enclitic = *q̣al* in Sanzhi Dargwa. – Functions of Language, kd 27, nr 3, lk 340–372. <https://doi.org/10.1075/fol.17011.for>
- Haarmann, Harald 1984.** Soziolinguistisch-lexikologische Studien zu den ingrisch-russischen Sprachkontakten: mit einem ingrisch-russischen Wörterverzeichnis. (Fenno-Ugrica 7.) Hamburg: Buske.
- Hakulinen, Auli; Viikuna, Maria; Korhonen, Riitta; Koivisto, Vesa; Heinonen, Tarja Riitta; Alho, Irja 2004.** Iso suomen kieliooppi. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 950.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Haspelmath, Martin 1997.** Indefinite Pronouns. Oxford: Clarendon Press.
- Hennoste, Tiit 2000.** Sissejuhatus suulisesse eesti keelde IV. Suulise kõne erisõnavara 3. Paritklid. – Akadeemia, nr 8, lk 1773–1806.
- Junus, Veino Ivanovich 1936.** Izoran keelen grammatikka: Morfologia. Opettajaa vart. Leningrad–Moskova: Ucpedgiz.
- Juvonen, Päivi 2000.** Grammaticalizing the Definite Article. A Study of Definite Adnominal Determiners in a Genre of Spoken Finnish. [Doktoriväitekiiri.] Stockholm: Stockholms universitet.
- Karttunen, Frances 1975.** The syntax and pragmatics of the Finnish clitic *-han*. – Texas Linguistic Forum, kd 1, lk 41–50.
- Keevallik, Leelo 2008.** Internal development and borrowing of pragmatic particles: Estonian *vaata/vat* ‘look’, *nääd* ‘you see’, and *vot*. – FUM, kd 30, nr 31, lk 23–54.
- Keevallik, Leelo 2010.** Marking boundaries between activities: The particle *nii* in Estonian. – Research on Language & Social Interaction, kd 43, nr 2, lk 157–182. <https://doi.org/10.1080/08351811003737697>
- Keevallik, Leelo 2016.** Estonian *no(o)(h)* in turns and sequences: Families of function. – NU/NÅ: A Family of Discourse Markers Across the Languages of Europe and Beyond. Toim Peter Auer, Yael Maschler. Berlin–Boston: De Gruyter, lk 213–242. <https://doi.org/10.1515/9783110348989-007>
- Keevallik, Leelo 2018.** Making up one’s mind in second position: Estonian *no*-preface in action plans. – Studies in Language and Social Interaction. Toim John Heritage, Marja-Leena Sorjonen. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, lk 315–338. <https://doi.org/10.1075/slsi.31.11kee>
- Kolyaseva, Alena 2021.** The nominal uses of the Russian *rod* (‘genus’, ‘genre’, ‘kind’) and *tip* (‘type’): The starting point of desemanticization. – Slovo a slovesnost: A Journal for the Theory of Language and Language Cultivation, kd 82, nr 1, lk 3–44.

- Kolyaseva, Alena; Davidse, Kristin 2018. A typology of lexical and grammaticalized uses of Russian *tip, tipa, po tipu*. – Russian Linguistics, kd 42, nr 2, lk 191–220. <https://doi.org/10.1007/s11185-018-9193-9>
- Kuosmanen, Anne; Multisilta, Teija 1999. *Nu* and *vot* in spoken Russian. On discourse functions and prosodic features. – Scando-Slavica, kd 45, nr 1, lk 49–64. <https://doi.org/10.1080/00806769908601135>
- Kuznecova, Natal'ja Viktorovna 2009. Fonologičeskie sistemy ižorskih dialektov. Sankt-Peterburg: Institut lingvističeskikh issledovanij RAN. [Наталья Викторовна Кузнецова, Фонологические системы ижорских диалектов. Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований РАН.]
- Kuznetsova, Natalia; Markus, Elena; Muslimov, Mehmed 2015. Finno-Ugric minorities of Ingria: The current sociolinguistic situation and its background. – Cultural and Linguistic Minorities in the Russian Federation and the European Union. Toim Heiko F. Marten, Michael Riessler, Janne Saarikivi, Reetta Toivanen. Berlin: Springer, lk 127–167. https://doi.org/10.1007/978-3-319-10455-3_6
- König, Ekkehard 1991a. The Meaning of Focus Particles: A Comparative Perspective. London–New York: Routledge.
- König, Ekkehard 1991b. Identical values in conflicting roles: The use of German *ausgerechnet, eben, genau* and *gerade* as focus particles. – Discourse Particles. Descriptive and Theoretical Investigations on the Logical, Syntactic and Pragmatic Properties of Discourse Particles in German. (Pragmatics & Beyond New Series 12.) Toim Abraham Werner. John Benjamins Publishing Company, lk 11–36.
- Laanest, Arvo 1958. Näiteid isuri keele heva murdest. – Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused II. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 167–174.
- Laanest, Arvo 1966a. Isuri murdetekste. Tallinn: Valgus.
- Laanest, Arvo 1966b. Ižorskie dialekty: lingvogeografičeskoe issledovanie. Tallin: Akademija nauk Èstonskoj SSR. [Арво Лаанест, Ижорские диалекты: лингвогеографическое исследование. Таллин: Академия наук Эстонской ССР.]
- Laanest, Arvo 1966c. Ižorskij jazyk. – Jazyki narodov SSSR. Kd II. Finno-ugorskie i samodijskie jazyki. Toim V. I. Lytkin, K. E. Majtinskaja. Moskva: Nauka, lk 102–117. [Арво Лаанест, Ижорский язык. – Языки народов СССР. Том III. Финно-угорские и самодийские языки. Ред. В. И. Лыткин, К. Е. Майтинская. Москва: Наука, с.102–117.]
- Laanest, Arvo 1978. Istoričeskaja fonetika i morfologija ižorskogo jazyka. Tallin: Institut jazyka i literatury AN ÈSSR. [Арво Лаанест, Историческая фонетика и морфология ижорского языка. Таллин: Институт языка и литературы АН ЭССР.]
- Laanest, Arvo 1986. Isuri keele ajalooline foneetika ja morfoloogia. Tallinn: Valgus.
- Lauri, Ritva 1997. Demonstratives in Interaction: The Emergence of a Definite Article in Finnish. (Studies in Discourse and Grammar 7.) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/sidag.7>
- Liefländer-Koistinen, Luise 1989. Zum deutschen *doch* und finnischen *-han*. Beobachtungen zur Übersetzbarkeit der deutschen Abtönungspartikel. – Sprechen mit Partikeln. Toim Harald Weydt. Berlin: Mouton de Gruyter, lk 185–195.
- Majtinskaja, Klara Evgen'evna 1982. Služebnye slova v finno-ugorskih jazykah. Moskva: Nauka. [Клара Евгеньевна Майтинская, Служебные слова в финно-угорских языках. Москва: Наука.]
- Matras, Yaron 1998. Utterance modifiers and universals of grammatical borrowing. – Linguistics, kd 36, nr 2, lk 281–331. <https://doi.org/10.1515/ling.1998.36.2.281>
- McCoy, Svetlana 2003. Connecting information structure and discourse structure through „kontrast”: The case of colloquial Russian particles -TO, ŽE, and VED'. – Journal of Logic, Language and Information, kd 12, nr 3, lk 319–335.
- McCoy-Rusanova, Svetlana 2017. Scalar implicatures, presuppositions, and discourse particles: Colloquial Russian *-to, že, and ved'* in combination. – Contrastiveness in Infor-

- mation Structure, Alternatives and Scalar Implicatures. (Studies in Natural Language and Linguistic Theory 91.) Toim Chungmin Lee, Ferenc Kiefer, Manfred Krifka. Cham: Springer International Publishing, lk 101–119. https://doi.org/10.1007/978-3-319-10106-4_6
- Metslang, Helle 2002.** *-ki/-gi, ka* ja nende soome kaimud. – Lähivertailuja 12. Soome-Eesti kontrastiivseminar 30.5. – 1.6.2001, Kääriku. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 19.) Toim Reet Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 57–81.
- Nirvi, Ruben Erik 1971.** Inkeroisurteiden sanakirja. (Lexica Societatis Fenno-Ugricae 18.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Pajusalu, Renate 1997.** Is there an article in (spoken) Estonian? – Estonian: Typological Studies II. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 8.) Toim Mati Ereht. Tartu: University of Tartu, lk 146–177.
- Palomäki, Jennimaria Kristiina 2009.** The Pragmatics and Syntax of the Finnish *-han* Particle Clitic. Athens, GA: The University of Georgia.
- Panov, Vladimir 2020.** The marking of uncontroversial information in Europe: Presenting the enimitive. – Acta Linguistica Hafniensia, kd 52, nr 1, lk 1–44. <https://doi.org/10.1080/03740463.2020.1745618>
- Porkka, Volmari 1885.** Ueber den Ingrischen Dialekt: Mit Berücksichtigung der übrigen finnisch-ingermanländischen Dialekte. Helsingfors: J. C. Frenckell & Sohn.
- Rozhanskiy, Fedor; Markus, Elena 2019.** A new resource for Finnic languages: The outcomes of the Ingrian documentation project. – Plurilingual Finnic. Language Change in a Multilingual Environment. (Uralica Helsingiensia 14.) Toim Sofia Björklöf, Santra Jantunen. Helsinki: [Finno-Ugrian Society], lk 303–326. <https://doi.org/10.33341/uh.85039>
- Rožanskiy, Fedor Ivanovič; Markus, Elena Borisovna 2012.** „Zolotaja ptica” (publikacija ižorskoj skazki, zapisannoj v XIX veke). – Acta linguistica petropolitana. Transactions of the Institute for Linguistic Studies, kd VIII, nr 1, lk 448–503. [Федор Иванович Рожанский, Елена Борисовна Маркус, «Золотая птица» (публикация ижорской сказки, записанной в XIX веке). – Acta linguistica petropolitana. Transactions of the Institute for Linguistic Studies, том VIII, № 1, с. 448–503.]
- Saar, Eva 2014.** Types of consonant alternation in the inflectional system of Soikkola Ingrian. – Linguistica Uralica, kd 50, nr 4, lk 258–275. <https://doi.org/10.3176/lu.2014.4.02>
- Saar, Eva 2017.** Isuri keele Soikkola murde sõnamuutmissüsteem. (Dissertationes philologiae uralicae Universitatis Tartuensis 19.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Sorjonen, Marja-Leena; Vepsäläinen, Heidi 2016.** The Finnish particle *no*. – NU/NÅ: A Family of Discourse Markers Across the Languages of Europe and Beyond. Toim Peter Auer, Yael Maschler. Berlin–Boston: De Gruyter, lk 243–280. <https://doi.org/10.1515/9783110348989-008>
- Sovijärvi, Antti 1944.** Foneettis-äännehistoriallinen tutkimus Soikkolan inkeroisurteesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Zakirova, Ajudul' Nailevna 2019.** Časticy èmfatičeskoj identičnosti v povolžskom jazykovom sojuze. Moskva: Nacional'nyj issledovatel'skij universitet „Vysšaja škola èkonomiki”. [Айгуль Наилевна Закирова, Частицы эмфатической идентичности в поволжском языковом союзе. Москва: Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики».]
- Zubova, Iuliia; Teptiuk, Denys; Todesk, Triin; Tuuling, Eda-Riin 2022.** Partikkel *VED'* udmurdi, komi ja ersa keeles. – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, lk 110–129. <https://doi.org/10.54013/kk770a7>
- Vepsäläinen, Heidi 2019.** Suomen „no”-partikkeli ja kysymyksiin vastaaminen keskustelussa. [Doktoriväittekiri.] Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Yurayong, Chingduang 2020.** Postposed Demonstratives in Finnic and North Russian Dialects. [Doktoriväittekiri.] Helsinki: University of Helsinki.

Elena Markus (sünd 1981), PhD, Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi läänemeresoome keelte kaasprofessor (Jakobi 2, 51005 Tartu); Venemaa Teaduste Akadeemia lingvistika instituudi teadur, elmarkus@ut.ee

Discourse particles in the Soikkola dialect of Ingrian

Keywords: modal particles, focus particles, uncontroversial information, contrast

This article offers a general overview of the discourse particles in Soikkola Ingrian. The research material comes from 48 unpublished Ingrian texts recorded in the course of field trips in 2006–2013 from 23 fluent speakers of Soikkola Ingrian. Most of the texts are narratives, there are also four dialogues. The paper presents text examples that illustrate the basic functions of discourse particles, and also mentions the non-discourse usages of the same units if attested.

In the analysed texts, there are nine particles that have counterparts in other Finnic languages, namely *-ha/-hä*, *-ki*, *-kaa/-kää*, *nigu*, *nii*, *no ~ nu*, *-pa*, *še*, and *šiiž*. Additionally, the article examines four particles borrowed from the Russian language: *vot*, *ved*, *že*, and *-to*.

In respect to discourse particles, Ingrian appears to be rather resistant to the contact influence of the dominating Russian language. The only borrowed particles that are represented in Ingrian texts with a considerable number of examples are *vot*, *ved* and *že*. Of the common Finnic particles, *-pa* and *-ha/-hä* are very rare in Ingrian texts. The analysis suggests that they may have been replaced by the Russian origin *ved* and *že*, that have similar functions, but more research is needed for a definite conclusion.

The distribution of particles among the speakers is rather homogeneous. Despite certain individual preferences, the system of discourse particles seems fully functional in Ingrian even among the last generation of speakers.

Elena Markus (b. 1981), PhD, University of Tartu, Institute of Estonian and General Linguistics, Associate Professor of Finnic Languages (Jakobi 2, 51005 Tartu); Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences, Researcher, elmarkus@ut.ee